

bitig Edebiyat Fakültesi Dergisi

bitig Journal of Faculty of Letters

(Cilt/Volume: 5, Sayı/Issue: 9, Haziran/June 2025)

Almanya’da Protestanlık ve Kapitalizm Arasındaki Bağlantı*

Ana Reš

Bağımsız Araştırmacı

Ali Erhan ERTAN

Dr.

Bağımsız Araştırmacı

alierhanertan@gmail.com

 ORCID 0000-0002-5210-0885

Çeviri / Translation

Geliş Tarihi/Received: 09.02.2025

Kabul Tarihi/Accepted: 16.04.2025

Atıf/Citation

Reš, Ana ve Ali Erhan Ertan (2025). Almanya’da Protestanlık ve Kapitalizm Arasındaki Bağlantı. *bitig Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 5(9), 180-195.

Bu makale iThenticate, turnitin, intihal.net programlarından biriyle taranmıştır.
This article was checked by iThenticate, turnitin or intihal.net.

* Çevirisi yapılan çalışmanın özgün hâli için bk. Šarić, M., & Kovačec, P. (2016). Povezanost protestantizma i kapitalizma u Njemačkoj. *Zbornik Sveučilišta u Dubrovniku*, (3), 159-173. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/169962>. Yazarlar, çeviri için gerekli izni veren Marko Šarić’e teşekkür eder.

Almanya’da Protestanlık ve Kapitalizm Arasındaki Bağlantı

Öz Bu makale, kapitalizm anlayışları ile Protestan etiği arasındaki bağlantıyı ortaya koymaktadır. Protestan etiği, kapitalizmin bugünkü halini almasında itici güç olmuştur. Protestanlık ve Katoliklik arasındaki siyasi ve dinî farklılıklar, toplumun ve devletin gelişimini, yani ulusal ve devlet kimliğini etkilemektedir. Kapitalizm neden Kuzey Amerika ve Batı Avrupa’da gelişmiştir? Sosyolog Max Weber bu soruyu ortaya atmış, ancak cevabını da hemen vermiştir: Protestan ahlakı kapitalizmin ve rasyonalizmin gelişimi için ideal yatkınlıktadır. Bununla birlikte, din böyle bir politik-ekonomik sistemin temeli olarak düşünülebilir mi? Neden Katolikliğin değil de Protestanlığın kendisi kapitalizmin kalesidir? Güçlü kilise otoritelerine karşı isyan neden ortaya çıkmıştır? Bu makale, Weber’in öğretilerine dayanarak “Protestan etiği ve kapitalizm anlayışları” arasında daha fazla bağlantı kurmaya çalışacaktır. Yazarlar ayrıca, Protestan kilisesinin ana kollarından biri olan Calvinizm’in adını aldığı ünlü Protestan papaz J. Calvin’i de analiz etmektedir. Sonuç bölümünde, nüfusun dinî kompozisyonu bağlamında Alman federal eyaletlerindeki ortalama GSYİH’nın mevcut verileri verilmiştir.

Anahtar sözcükler: liberalizm, Protestanlık, Kapitalizm, siyasi Katoliklik, Almanya

The Connection Between Protestantism And Capitalism In Germany

Abstract The paper presents the connection between the conceptions of capitalism and the Protestant ethic. The Protestant ethic was the driving force for the formation of capitalism in its present form. Political and religious differences between Protestantism and Catholicism affect the development of society and the state, i.e. the national and the state identity. Why had capitalism developed in the North America and Western Europe? Sociologist Max Weber raised the question, but immediately gave the answer: the Protestant ethic was the ideal predisposition for the development of capitalism and rationalism. Nevertheless, could faith be considered as the basis of such a political-economic system? Why is Protestantism itself the stronghold of capitalism and not Catholicism? Why did rebellion against the powerful church authorities occur? This paper will try to establish more links between the “Protestant ethic and the conceptions of capitalism” based on Weber’s teachings. The authors also analyse the famous Protestant minister J. Calvin, after which one of the major branches in the Protestant church was named – Calvinism. In conclusion the current data of the average GDP in respective German federal states with the religious composition of the population are given.

Keywords: liberalism, Protestantism, capitalism, political Catholicism, Germany

Protestanlık ve Katoliklik Arasındaki Siyasi Farklılıklar

Protestanlık, 16. yüzyıldaki Reformasyondan sonra Katoliklikten ayrılan tüm Hristiyan dinî doktrinleri için kullanılan genel bir terimdir. Başlangıçta iman yoluyla aklanmaya, tüm azizlerin ya da inananların rahipliğine ve İncil'in otoritesine olan inanca vurgu ile karakterize edilmiştir. Papa'nın otoritesini reddederler. Başlıca Protestan gruplar şunlardır (Jambrek, 1999):

- a) Evanjelist-Lüteriye Kilisesi.
- b) Reformcu kiliseler (Bazen "Kalvinistler" terimi de kullanılır.)
- c) Anglikanlar.

Evanjelist özgür kiliseler kendilerini Protestan olarak kabul etmekte ve kendilerini "Reformasyonun mirasçıları" olarak görmektedirler. Örneğin Adventistler, Baptistler, Metodistler ve Evanjelik-Pentekostal kiliseler bu gruba dâhildir. Bahsedilen ana mezheplere ek olarak, "Protestanlar" terimi ayrıca çeşitli küçük veya yeni dinî grupları da içermektedir: Anabaptistler, Bağımsızlar, Quakerlar (Dostlar Topluluğu), Metodistler, Pentekostallar, Adventistler ve diğerleri. Dolayısıyla Protestanlığın tek bir hareket ve tek bir Kilise değil; birçok Kilise, mezhep ve teolojik öğretinin gevşek bir toplamı olduğunu ifade etmek mümkündür. Kelimenin tam anlamıyla çok sayıda merkeze dağılmış ve ortak bir kurumdan yoksun bırakılmıştır - Katoliklikteki papalık gibi - her şeyden önce teolojiye dayanmaktadır. Bu nedenle Protestanlıkta teologlar Katoliklikte kilise hiyerarşisine ait olan yeri işgal eder ve böylece dinî mirasın bakımı onlara emanet edilebilir. Protestanlık bu nedenle sağlam bir şekilde kurulmuş bir sistem değil, tamamen farklı ve hatta karşıt fikir ve eylemlerin bir karışımıdır, ancak sonuçta Protestanlıktaki çoğu teolojik seçimin yine de liberalizm lehine yapıldığını söylemek mümkündür.

Dar anlamda (aslen siyasi) Protestanlar terimi, Reformasyon sırasında Almanca konuşulan dünyada ortaya çıkan Hristiyan mezheplerinin üyelerini ifade eder ve bu nedenle öncelikle Lüterciliğin kurucuları olan Martin Lüter ve Philipp Melanchthon ile İsviçre'de Reformasyonunu başlatan ve ikinci ana Protestan kolu olan Kalvinizmin kurucuları olan Huldrych Zwingli ve John Calvin ile ilişkilendirilir. Anglikanizm, Parlamento'nun kralı kilisenin başı ilan ettiği 1534 yılında İngiltere'deki Kilise'nin Roma'dan ayrılmasıyla ortaya çıkmıştır; sonraki yıllarda Anglikanlar Protestan teolojisinden önemli etkiler kabul etmiştir. Merkezî hükümetin olmaması, geleneğin tamamen reddedilmesi ve sadece İncil'in kendi yorumlarına güvenilmesi nedeniyle Lüter'in takipçileri arasında Lüter'in ölümünden sonra bile bölünmeler devam etmiştir. Philipp Melanchthon o dönemde Protestanlığın lideri olarak ortaya çıkmış; ılımlı bir akımı temsil etmiştir. Onun karşısında,

önde gelenleri arasında Matthias Flacius Illyricus'un olduğu püristler ve Johannes Brenz'in ubikvitarları vardır.

Johann Agricola'nın antonomistleri, Andreas Hosemann'ın (Osiander) “ruhun aşamalı olarak kutsallaştırılması” hareketi veya Caspar Scwenckfeld von Ossig'in aşırı ruhani mistisizmi gibi başka akımlar da vardır. 1580'den sonra Protestanlığın Lüterci yönü, dogmatik konsolidasyona ve dinî yaşamın dış kurallarına sıkı sıkıya uymaya doğru gelişmiş ve bu da 17 ve 18. yüzyıllarda Johannes Arndt, Philipp Jakob Spener ve Jean de Labadie'nin öncülüğünde Pietizm'in ortaya çıkmasına neden olmuştur. 1817 yılında Prusya Kralı Frederick William III, Calvinistler ve Lütercilerin tek bir kilisede birleşmesine karar vermiş, bunu diğer Alman devletleri de izlemiş, ancak daha sonra Eski Lüterciler olarak adlandırılanlar ayrılmıştır. Günümüzde Lüterciler, Reformcular, Metodistler ve Baptistler gibi eski Protestan topluluklar ile Pentekostalların öne çıktığı çok sayıda yeni Protestan dinî topluluk arasında tanınabilir bir bölünme vardır (Kalvinizam, 2016).

1933'te Hitler hükümetiyle bir anlaşma (Reichskonkordat) imzalayan ama aynı zamanda 1937 tarihli “Mit Brennender Sorge” adlı papalık genelgesinde Nazi ideolojisini kınayan Roma Katolik Kilisesi'nin aksine, Protestanların hükümete kendi tutumunu dayatabilecek merkezi bir otoritesi yoktur. Bazı Protestanlar Hitler'in iktidara gelmesini desteklemiş ve ulusal çıkarlarını inançlarıyla bir tutmuştur. Böylece, 1933 gibi erken bir tarihte, “Reichsbischof” Ludwig Müller (1883-1946) başkanlığında Alman Evanjelik Kilisesi (Deutsche Christen, “Alman Hristiyanları”) kurulmuş ve doktrini ırkçılığa ve Aryan saflığının yüceltilmesi fikrine saplanıp kalmıştır.

Ancak Paul Tillich gibi önde gelen birçok Protestan ilahiyatçı, Nazilerin Protestan kiliselerini propagandaları için kullanma girişimlerine direnmiştir. Önde gelen bir şahsiyet, papaz ve teolog olan Dietrich, Nazi rejimine karşı çıkmış ve bunun bedelini hayatıyla ödemiştir. Komünist-sosyalist totalitarizm sırasında, Nazizm kavramından Hristiyanlığın sorumlu olduğu ve Hristiyanların (Katolikler ve Protestanlar) bu sistemi yarattığı ve sürdürdüğü yanılgısı ortaya çıkmıştır. (Bu yanılgı, günümüzde de devam etmektedir).

Nazizmin yıkılmasının Amerikalı-İngiliz Protestanlar tarafından başlatıldığını ve nihayetinde çoğunluğu Hristiyan olan Nazi karşıtı Avrupalı ulusların koalisyonuyla birlikte Nazizmi mahkûm ettiklerini hatırlamak gerekir (Kalvinizam, 2016).

Liberal Protestanlığın (McGrath, 2007) Hristiyan düşüncesinde ve Batı medeniyetinin siyasi kültüründe ortaya çıkan en önemli hareketlerden biri olduğunu vurgulamak önemlidir. Kökleri oldukça karmaşıktır. Bununla birlikte, F. D. E. Schleiermacher tarafından ortaya konan teolojik programa, özellikle de onun insani duygulara ve Hristiyan inancını insani durumla ilişkilendirme ihtiyacına yaptığı vurguya verilen tepkinin bir sonucu olarak düşünülmelidir. Klasik liberal Protestanlığın kökenleri 19. yüzyılın ortalarında Almanya'da, Hristiyan inancı ve teolojisinin

modern dünya şartları bağlamında yenilenmeye ihtiyaç duyduğu fikriyle ortaya çıkmıştır. İngiltere’de Charles Darwin’in güçlü pozitivist teorisi, geleneksel teolojinin bazı unsurlarının (dünyanın yedi günde yaratıldığı öğretisi gibi) savunulamaz görüldüğü bir ortam yaratmıştır. Liberal Protestan düşünürler, Hristiyanlığın modern dünyada ciddi bir seçenek olabilmesi için inancın yenilenmesi gerektiğini savunmuş ve bir yandan Hristiyanlığın doktrinel mirası, diğer yandan da geleneksel İncil yorumlama yöntemleriyle karşılaştırıldığında belli bir özgürlük talep etmişlerdir.

Protestanlıktaki teolojik tercihlerin çoğunun daha önce de vurgulandığı üzere liberalizm lehine olduğu ve bugünkü modern toplum ve devlet tanımına büyük katkı sağladığı söylenebilir. Katoliklik modern dünyayı ve dolayısıyla onun liberalizmini karşılaşmanın en başından itibaren reddederken, Protestanlık tam tersi bir yol izleyerek modern dünyayı ve ardından onun liberalizmini hemen kabul etmiştir.

O halde Protestanlıktaki en etkili teolojik ekolün başka bir şey değil de liberal teoloji olarak adlandırılması tesadüf değildir. (Jukić, 1995). Reformasyonun başlangıcında bile ilk Protestanlar - adlarından da anlaşılacağı üzere - değişimin savunucularıdır ve Yeni Ahit yazılarının kaynaklarını araştırdılar ve taleplerinde vicdan hakkına başvurdular, böylece iki belirgin modern temayı öngördüler. Calvinizm’de, dünyadaki bu değişim ihtiyacı daha da belirgin hâle gelecektir, çünkü Calvinizm’de insanın kurtuluşu kendi içine kapanmakla değil, yaşamdaki başarı ve işteki verimlilikle ölçülmeye başlamıştır.

Kalvinizm; yaşamın sosyal, etik, politik, ekonomik ve en önemlisi dinî yönlerini ele almakta ve bu alanlarda yanıtlar ve rehberlik sunmaktadır. Ruhaniliği toplumla birleştiren kapsamlı bir Hristiyan düşünce sistemidir.

Özellikle yaşam boyu öğrenme ve eğitimi vurgulamakta, böylece sürekli gelişim ruhsal gelişim ve yeryüzündeki yaşamın doluluğunun gerçekleştirilmesi için itici güç olmaya devam etmektedir (Kalvinizam, 2016). Calvinizm, Tanrı’nın her şey üzerindeki egemenliğini vurgulayan teolojik bir sistem ve Hristiyan yaşamına yaklaşımdır. Protestanlığın bu formu adını Fransız reformcu Jean Calvin’dan almıştır.

Kalvinizm’in öğretilerinin en önemli unsurları şunlardır (Kalvinizam, 2016):

1. Tanrı her şeyin üstündedir ve her şeyin Yaratıcısıdır, sadece O’na ibadet edilmelidir. O nazik, merhametli, öfkelenmekte yavaş ve merhamet bakımından zengindir. Tanrı özünde birdir ve üç kişidir, bu nedenle Tek Tanrı’dan ve aynı zamanda Kutsal Üçlü Birlik (Baba, Oğul ve Kutsal Ruh) gizeminden söz ederiz. İnancımız şöyle der: “Tanrı’nın özünde ya da zatında bir, kendi kendine var olan, her şeye yeten, görünmez, maddi olmayan, sonsuz ve ebedi olduğuna inanır ve öğretiriz.

Görünen ve görünmeyen her şeyin yaratıcısı, en yüce iyi, yaşam veren ve her şeyin sürdürücüsü, her şeye kadir ve doğaüstü bilgi, lütfkâr ve merhametli, adil ve gerçektir.”

2. Kutsal Kitap, Tanrı'nın insanlara vahyidir (Kutsal Yazılar, Tanrı'nın gerçek Sözü), maneviyatın ve sosyal adaletin temelidir. İncimiz şöyle der: “Kutsal peygamberlerin ve havarilerin hem Eski hem de Yeni Ahit'te yer alan kanonik kitaplarının, kendi içinde üstün yetkiye sahip olan ve insanlardan kaynaklanmayan gerçek Tanrı Sözü olduğuna inanıyor ve itiraf ediyoruz, çünkü Tanrı'nın kendisi patrikler, peygamberler ve havarilerle konuşmuştur ve bugün de Kutsal Yazılar aracılığıyla bizimle konuşmaktadır.”

3. Kilise, ebedi kurtuluşa çağrılan seçilmiş günahkârlardan oluşan bir topluluktur; Mesih İsa aracılığıyla Tanrı'ya çağrı, dönüşüm ve yeni yaşam sürecinde Tanrı'ya çağrılmış ve adanmıştır. Kilise, toplumun ayrılmaz bir parçasıdır ve ruhani yenilenmeyi ve sosyal adaleti teşvik eder. Devlet, Kilise'yi kontrol edemez ve Kilise seküler işlere karışmaz (yeni iş alanları açmak, ekonomik konular, düzeni, barışı ve hukuku korumak vb.) İncil şunu vurgular: “Kilise, dünyadan çağrılmış ya da toplanmış bir inananlar topluluğudur; tüm kutsalların, yani Söz ve Kutsal Ruh aracılığıyla Kurtarıcı Mesih İsa'daki gerçek Tanrı'yı gerçekten tanıyan, ona doğru bir şekilde tapınan ve hizmet eden ve iman yoluyla Mesih'te özgürce sunulan tüm lütuflara ortak olan kişilerin topluluğudur.” İnananlar topluluğu, presbiteryen ilkesine göre organize edilir ve görevliler (presbiterler, papazlar, öğretmenler, diyakozlar) Kilisesi'ne hizmet etmeye ve inşa etmeye çağrılır.

4. Rab İsa Mesih, Kilisesi'nin başıdır ve Kutsal Ruh aracılığıyla sürekli olarak Kilise'de bulunur, bu nedenle, görünür veya dünyevi bir vekile ihtiyacı yoktur. İman ikrarında şunlar belirtilmektedir: “Tanrı'nın Oğlu, Rabbimiz İsa Mesih'in ezelden beri önceden belirlenmiş ve Baba tarafından dünyanın Kurtarıcısı olarak atanmış olduğuna inanıyor ve öğretiyoruz. Ayrıca onun sadece Bakire Meryem'den beden aldığı değil, sadece dünyanın kuruluşundan önce değil, tüm sonsuzluktan önce Baba'dan tarif edilemez bir şekilde doğduğuna inanıyoruz.”

5. Mesih, iki sakrament (Vaftiz ve Rabb'in Sofrası) tesis etmiştir.

6. Kutsal Kitap'a göre önceden belirlenmişlik, kurtuluşun ve şimdiki zamanda umudun temeli ve ebedi rahatlığın rehberidir. İman Açıklaması şunu vurgular: “Tanrı sonsuzlukta, özgürce, saf lütufla, insan liyakati olmadan, elçinin öğrettiği gibi Mesih'te kurtaracağı kutsalları önceden belirlemiştir: ‘Nitekim, kendi önünde sevgide kutsal ve lekesiz olalım diye, dünyanın kuruluşundan önce bizi onda seçti’ Ef. 1, 4 ve yine: ‘O bizi kurtardı ve kutsal davetiyle, işlerimize göre değil, ama kendi amacı ve inayetine göre bizi çağırdı, bu, dünyanın başlangıcından önce bize Mesih İsa'da verildi’. II. Tim. 1, 9-10.”

7. Sürekli eğitim ve öğretim, ruhani gelişim ve yeryüzündeki yaşamın tam anlamıyla gerçekleşmesi için bir teşvik unsuru olmaya devam etmektedir.

Dünyevi Protestan çileciliğinin aile, eğitim, kültür, bilim, toplum, siyaset ve ekonomi alanlarındaki dünyevi faaliyetlerle hızla birleştiğini ve onlarla eşitlendiğini söyleyebiliriz. Bu nedenle Protestanlık, modern liberal uygarlığın yaratılmasına ve şekillendirilmesine, Katolikliğin ilk döneminden günümüze kadar çok radikal bir şekilde yaptığı gibi, direnmekten veya belki de kınamaktan çok daha fazla katılmıştır. Kapitalizmin ruhu - M. Weber'in deyimiyle - inananların dünyaya aktif katılımına yönelik Protestan maneviyatı tarafından canlandırılmış, desteklenmiş ve teşvik edilmiştir (Jukić, 1995).

Liberal Protestanlık modern dünyanın şekillenmesinde temel taşıyıcılardan ve itici güçlerden biri olmuştur ve olmaya devam etmektedir. Özellikle modern dünyanın ve liberal kapitalizmin ilerlediği Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Fransa, İsveç, Finlandiya ve diğer refah seviyesi yüksek ülkelerde hızla yayılmasının nedeni budur. Bu anlamda Protestan liberalizmi, çağdaş gelişmiş toplumdaki olaylara yaratıcı ve teşvik edici bir teolojik takip olmayı amaçlamaktadır.

Ne güçlü Marksist ideoloji ne de ondan türetilen sayısız siyasi teoloji, Protestan liberalizmine dayanan liberal uygarlığın yükselişini ve genişlemesini durdurmayı başaramamıştır, çünkü bu uygarlık yine de insanlığa geçmişte bilinen diğer tüm uygarlıklardan daha fazla refah getirmiştir.

Geçmişte liberal Protestanlığın, özellikle de Calvinist Hollanda Kilisesi'nin bıraktığı bazı olumsuz siyasi izleri sayabiliriz. 20. yüzyılda Güney Afrika'da Calvinist Hollanda Reform Kilisesi, kader doktrinini ırk ayrımcılığı için bir temel olarak kullanmıştır. Güney Afrika'nın ilk siyahî devlet başkanı olan Nelson Mandela, hükümetin izlediği beyazların üstünlüğü politikasından bahsederken şöyle demiştir: "Bu politika, Afrikalıların (Hollandalı yerleşimcilerin soyundan gelen beyazlar) Tanrı'nın halkı olduğunu ve siyahların aşağı bir ırk olduğunu öne sürerek Apartheid'a dinî bir temel kazandıran Hollanda Reform Kilisesi tarafından desteklendi." Afrikanerler için ırk ayrımı ve Kilise el ele gitmiştir. (500 godina kalvinizma, 2010).

Siyasi Katoliklik ise, (Kaiser, W., & Wahnout, H., 2004), (Conway, 1997) ilk kez 19. yüzyılın ikinci yarısında, liberal toplumsal eğilimlere bir yanıt olarak Prusyalı Katolikler arasında ortaya çıkmıştır. Bunun ana nedeni Şansölye Bismarck'ın Katolik Kilisesi'nin etkisini sınırlama ve önce Prusya'da sonra da Birleşik Almanya'da devletin kontrolü altına sokma girişimidir. Bunun sonucunda ortaya çıkan mücadele tarihte Kulturkampf olarak bilinmektedir.

Katolik toplumsal hareketi Almanya'dan Avusturya-Macaristan'a, özellikle de Hırvat Katolik Hareketi olarak bilinen bugünkü Avusturya, Ukrayna, Slovenya ve Hırvatistan'a yayılmıştır. (Matijević, 2002). Aynı zamanda, toplumu ve siyaseti etkilemeye çalışan çeşitli örgütlerin ve Katolik olmayan farklı grupların adı olan Katolik Eylem Avrupa'da yayılmıştır.

Papa XIII Leo'nun 1891'deki Rerum novarum (Yeni Şeyler Üzerine) ansiklopedisinden sonra, politik Katolik hareket daha güçlü ve canlı hâle gelmiş ve toplumun diğer alanlarına, özellikle de çalışma dünyasına yayılmıştır. Bu genelge ile Katolik Kilisesi, başta emek sorunu olmak üzere sosyal, ekonomik, siyasi ve kültürel konulara olan ilgisini göstermiş ve kapitalist ve liberal etkilerin nüfuz ettiği Batı sanayi toplumunun radikal bir dönüşüme tabi tutulması çağrısında bulunmuştur. Din adamlarının önderliğindeki Katolik inananlar, aktif sosyal ve siyasi hayata girerek toplumsal sorunlarla Hristiyan, Katolik ilkeler temelinde ilgilenmiş ve dünyevi, seküler yaklaşımlara karşı çıkmıştır. Örneğin, Katolik aktivist Mary Harris, Ulusal Katolik Sosyal Konseyi ile birlikte 20. yüzyılın başında Amerika Birleşik Devletleri'nde çocuk işçiliğinin ortadan kaldırılması için mücadele etmiştir.

Önemli siyasi partilerden bazıları şunlardır: (Politički katolicizam, 2016).

- a) İsviçre Muhafazakar Katolik Partisi - 1848
- b) Belçika'da Katolik Partisi - 1869
- c) Alman Merkez Partisi (Merkez) - 1870
- d) Slovenya Halk Partisi - 1892
- e) Avusturya'da Hristiyan Sosyal Parti - 1893
- f) Fransa'da Popüler Liberal Eylem - 1901
- g) İtalyan Hristiyan Sosyal Partisi - 20. yüzyılın başları
- h) Hollanda'da Romalı Katolik Beyazların Ortak Ligi - 1904; 1926'da Roma Katolik Devlet Partisi'ne dönüştü.
- i) Slovak Halk Partisi - 1918
- j) İtalyan Halk Partisi - 1919
- k) Polonya Hristiyan Demokrat Partisi - 1919
- l) Meksika'da Dinî Özgürlükleri Savunma Ulusal Birliği - 1924

Bugün Katolik Kilisesi ve inananlar, özellikle de eski komünist-sosyalist bloğu ülkelerinde, ne yazık ki Protestan liberalizmine karşı şiddetli bir direniş içinde, komplo teorileri ve komplo psikozu besleyerek meşruiyet bulmaktadır. Komünizmde olduğu gibi, düşmansız yaşamamız pek mümkün değildir; Masonlar, Bolşevikler, liberaller, sosyalistler, tarikatlar, diğer dinler, Batı demokrasisi, bankacılar ve eşcinseller bunlardan bazılarıdır.

Küresel bir tehlike ve evrensel bir komplo fikrine saplanmış bir halk aslında Tanrı'nın gücüne inanmayı bırakır ve kötülüğün, şiddetin, yenilginin ve ölümün güçlerine teslim olur. Liberal demokrasinin de taşıdığı sorunlar olduğu doğrudur (ahlakta hedonist seçim, ilerlemede ekolojik tehditler, refah içinde yaşamının anlamsızlığı, en mükemmel iletişimin olduğu bir dünyada insanların yalnızlığı); ancak bunun alternatifi parti tek fikirliliği ve komplo psikozu olmamalıdır.

Katolikler ve Protestanlar Arasındaki Dinî Farklılıklar

Katolikler ve Protestanlar arasında çok önemli dinî farklılıklar bulunmaktadır. Son yıllarda iki grup arasında ortak bir zemin bulmaya yönelik girişimler olsa da gerçek şu ki bu farklılıklar Protestan Reformu'nun başlangıcında olduğu gibi bugün de önemini korumaktadır. Aralarındaki en önemli dört farklılık şu şekilde ifade edilebilir: (Koja je razlika, 2016).

1. Katoliklik ve Protestanlık arasındaki en önemli fark Kutsal Yazıların yeterliliği ve yetkisi meselesidir. Protestanlar Kutsal Kitap'ın Tanrı'nın insanlığa özel vahyinin tek kaynağı olduğuna ve bu nedenle bize günahattan kurtuluşumuz için gerekli olan her şeyi öğrettiğine inanırlar. Protestanlar Kutsal Kitap'ın her Hristiyan'ın davranışının değerlendirilmesi gereken standart olduğunu düşünürler. Bu inanç genellikle "Sola Scriptura" olarak adlandırılır ve Katolikler ile Protestanlar arasındaki bazı önemli farklılıkların bir özeti olarak Protestan Reformu'ndan ortaya çıkan "Beş Sola" dan (Latince sola kelimesi "sadece ve yalnızca" anlamına gelir) biridir. Kutsal Kitap'ın tüm inanç ve uygulama konularında yetkisini ve yeterliliğini teyit eden birçok ayet bulunmakla birlikte, en açık ayetlerden biri II. Timoteos 3:16-17'de yer almaktadır: "Her Yazı Allah'ın esinlemesiyle verilir ve öğreti, azarlama, düzeltme, doğrulukta eğitime için faydalıdır; (16) öyle ki, Allah adamı yetkin, tüm iyi işlere hazırlanmış olsun. (17)". Katolikler ise "Sola Scriptura" doktrinini reddeder ve Kutsal Kitap'ın tek başına yeterli olduğuna inanmazlar. Bir Hristiyan'ın hem Kutsal Kitap'a hem de Kutsal Roma Katolik Geleneği'ne eşit derecede bağlı olduğuna inanırlar. Araf, azizlere dua, Meryem'e hürmet ya da tapınma gibi pek çok Roma Katolik doktrininin Kutsal Kitap'ta çok az temeli vardır ya da hiç yoktur, ancak yalnızca Roma Katolik geleneklerine dayanır. Özünde, Roma Katolik Kilisesi'nin "Sola Scriptura"yı reddetmesi ve Kutsal Kitap ile Kutsal Geleneklerinin eşit yetkiye sahip olduğu konusundaki ısrarı, Kutsal Kitap'ın yeterliliğini, yetkisini ve bütünlüğünü zayıflatmaktadır. Katolikler ve Protestanlar arasındaki farklılıkların hepsi olmasa da birçoğunun kökeninde Kutsal Yazılar'a ilişkin bu tür bir görüş yatmaktadır.

2. Katoliklik ve Protestanlık arasındaki bir diğer önemli ancak yakından ilişkili fark, Papa'nın makamı ve yetkisiyle ilgilidir. Katolikliğe göre, Papa "Mesih'in vekilidir" ve Kilise'nin görünür başı olarak İsa'nın yerini alır. Bu nedenle, Ex Cathedra (inanç ve uygulama konularında yetkiyle) konuşma yeteneğine sahiptir ve bunu yaptığında, öğretisi yanılmaz ve tüm Hristiyanlar için bağlayıcı kabul edilir. Öte yandan Protestanlar hiçbir insanın yanılmaz olmadığına ve Mesih'in Kilise'nin tek söz sahibi olduğuna inanırlar. Katolikler Papa'nın otoritesini tesis etmek için havarisel verasete güvenirlir. Protestanlar ise Kilise'nin yetkisinin havarisel mirastan değil, Tanrı'nın sözünden geldiğine inanırlar. Ruhani güç ve yetki sıradan insanların elinde değil, Kutsal Yazılarda yazılı olan Tanrı'nın sözünde bulunur. Katoliklik Kutsal Kitap'ı sadece Katolik Kilisesi'nin doğru ve isabetli

bir şekilde yorumlayabileceğini öğretmesine rağmen, Protestanlar Kutsal Kitap'ın Tanrı'nın Kutsal Ruh'u yeniden doğan tüm imanlıların içinde yaşaması için gönderdiğini ve böylece Kutsal Kitap'ın mesajını anlamaları için herkesi donattığını öğrettiğine inanırlar. Bunu Yuhanna 14:16-17 gibi pasajlarda açıkça görmek mümkündür: "Baba'ya yalvaracağım ve O size sonsuza dek sizinle kalacak başka bir Yardımcı verecek: Gerçeğin Ruhu. Dünya onu evcilleştiremez, çünkü ne görür ne de tanır. Onu tanıyorsunuz, çünkü sizinle birlikte yaşıyor ve içinde olacak" (Ayrıca bkz. Yuhanna 14:26 ve 1 Yuhanna 2:27). Katoliklik, yalnızca Roma Katolik Kilisesi'nin İncil'i yorumlama yetkisine ve gücüne sahip olduğunu öğretse de Protestanlık, tüm inananların rahipliği konusundaki İncil doktrinini ve bireysel Hristiyanların İncil'i bağımsız bir şekilde okuma ve yorumlamada rehberlik için Kutsal Ruh'a güvenebileceklerini teyit eder.

3. Katoliklik ve Protestanlık arasındaki üçüncü önemli fark kurtuluş yollarıyla ilgilidir. Reformasyon'un "Beş Sola"sından bir diğeri de "Sola Fide" (sadece ve yalnızca iman) olup, İncil'deki sadece lütufla, iman yoluyla ve Mesih sayesinde aklanma doktrinini teyit eder (Efesliler 2:8-10). Ancak Roma Katolikliğine göre, bir kişi yalnızca Mesih'e iman ederek kurtulamaz. Bir Hristiyan'ın kurtulabilmesi için imanın yanı sıra "değerli işler" yapması gerektiğini öğretirler. Yedi sakrament (vaftiz, konfirmasyon, Efkariyya, günah çıkarma, hastaların meshedilmesi, kutsal emirler ve evlilik) Roma Katolik kurtuluş doktrini için büyük önem taşır. Protestanlar Tanrı'nın inananları yalnızca Mesih'e iman temelinde akladığına inanırlar çünkü Mesih çarmıhta onların tüm günahlarının bedelini ödemiştir ve doğruluğu onlara aktarılmıştır. Katolikler ise Mesih'in doğruluğunun "iman aracılığıyla lütufla" imanlılara verildiğine, ancak bunun onları aklamak için tek başına yeterli olmadığına inanırlar. İmanlı, Mesih'in kendisine aktarılan doğruluğunu kendi erdemli işleriyle "tamamlamalıdır". Katolikler ve Protestanlar Tanrı önünde aklanmanın ne anlama geldiği konusunda da anlaşmazlığa düşmektedir. Katoliklere göre aklanma doğru ve kutsal olmayı içerir. Mesih'e imanın kurtuluşun sadece başlangıcı olduğuna ve her bireyin kendi iyi işleriyle kurtuluş için çalışması gerektiğine inanırlar, çünkü "insan Tanrı'nın aklanma ve ebedi kurtuluş lütfunu kazanmalıdır." Elbette bu aklanma görüşü, Romalılar 4:1-12; Titus 3:3-7 ve diğer pek çok ayette Kutsal Yazılar'ın açık öğretilerine ters düşmektedir. Öte yandan Protestanlar aklanma (Mesih'in çarmıhtaki kefareti işine olan imanımız temelinde Tanrı'nın bizi doğru ve kutsal ilan etmesi) ile kutsallaştırma (dünyevi yaşamımız boyunca devam eden doğru olma süreci) arasında ayrım yaparlar. Protestanlar, işlerin önemli olduğunu kabul etmekle birlikte, bunların kurtuluşun sonucu ya da meyvesi olduğuna, asla aracı olmadığına inanırlar. Katolikler aklanma ve kutsallaşmayı devam eden tek bir süreçte birleştirir, bu da nasıl kurtulduğumuz konusunda kafa karışıklığına yol açmaktadır.

4. Katolikler ve Protestanlar arasındaki dördüncü büyük fark insanın ölümden sonraki kaderiyle ilgilidir. Her iki grup da inanmayanların ebediyen cehennemde kalacağına inanmakla birlikte, onlara

ne olacağı konusunda önemli farklılıklar vardır. Katolikler kilise geleneklerinden ve kanonik olmayan kitaplara dayanarak Araf doktrini geliştirmişlerdir. Katolik Ansiklopedisi'ne göre Araf, “bu yaşamdaki Tanrı'nın lütfuyla ayrılan ancak günahlarından tamamen arınmamış ya da günahları için tam bir tatmin sağlamamış olanlar için geçici bir ceza yeri ya da durumudur.” Öte yandan Protestanlar, ölümden sonra doğrudan cennete gideceğimize ve Rab'in huzurunda olacağımıza inanırlar çünkü yalnızca Mesih'e iman ederek aklanma gerçekleşir (I. Korintliler 5:6-10 ve Filipililer 1:23). Bununla birlikte, Katoliklerin Araf doktrini daha da rahatsız edicidir çünkü insanın günahlarının bedelini ödemesi gerektiğine ve hatta ödeyebileceğine inanırlar. Roma Katoliklerinin kurtuluş görüşü, Mesih'in çarmıhtaki kefaretinin ona inananların günahlarının bedelini ödemeye yetmediğini ve inananların ya kefareti ödeyerek ya da Araf'ta zaman geçirerek günahlarının kefareti ödemesi gerektiğini savunur. Oysa Kutsal Kitap Mesih'in ölümünün tek başına Tanrı'nın günahkârlara karşı gazabını tatmin edebileceğini ya da yatıştırabileceğini tekrar tekrar öğretir (Romalılar 3:25; İbraniler 2:17; I. Yuhanna 2:2; I. Yuhanna 4:10). Doğru işlerimiz Mesih'in zaten başarmış olduğu şeye hiçbir katkı sunamaz.

Katolikler ve Protestanların inandıkları arasında çok sayıda başka fark olsa da, bu dört fark, iki grubun önemli ölçüde farklı olduğu sonucuna varılmasına yol açmalıdır. Tıpkı Pavlus'un Galatyalılar'da bahsettiği, bir kişinin Tanrı önünde aklanması için işleri gerekli kılan Yahudiler (Yahudi olmayan Hristiyanların kurtulmak için Eski Ahit yasasına uymaları gerektiğini söyleyen Yahudiler) gibi, Katolikler de tamamen farklı bir müjdeyi kabul etmektedir. Katolikler ve Evanjelik Protestanlar arasındaki farklar önemli ve anlamlıdır.

Protestan Etiği ve Kapitalizm Arasındaki Bağ

Ana kiliseden dönenler olarak adlandırılan Protestanların, kilisenin gündelik seküler hayata çok fazla müdahale etmeye başlaması nedeniyle isyan ettikleri şeklindeki yaygın klişeye rağmen, Max Weber tamamen farklı bir şeyi açıklamaktadır: “Ekonomik olarak en gelişmiş ülkelerde ortaya çıkan reformcuların hatalı buldukları şey, kilise-din egemenliğinin yaşam üzerindeki etkisinin fazla değil, aksine az olduğuydu.” (Weber, 1968, s. 8).

On yıllar ve yüzyıllar boyunca bu tür Protestan öğretilerinden Protestan ahlakı ortaya çıkmıştır. Bu çalışma ahlakının temeli, İsa Mesih'te vücut bulan tek ve asıl Tanrı'ya saygıya yönelik adanmış, samimi ve basit bir dindarlıkta bulunur. Bu ahlak, kişisel yaşamda dindarlığı ve kilise topluluğu içinde inanç pratiğini teşvik eden Hristiyan mirasından kaynaklanmaktadır. Protestan iş ahlakının önemli bir teolojik önermesi şu şekildedir: Dürüst, adanmış ve ısrarlı bir çalışma ile gerçekleştirildiği takdirde her türlü meslek Tanrı'nın yüceliğine hizmet edebilir. Basitçe ifade etmek gerekirse, bu tür bir dindarlık tasarrufu teşvik eder ve bu tür adanmış ve dürüst çalışmanın, tasarrufun ve sosyal

sorumluluğun devamının bir sonucu olarak, sermaye birikimine yol açan temeller ve sosyal koşullar yaratılır. Bu sermaye, akılcı ve sorumlu bir şekilde kullanılır ve daha fazla yatırım yapılırsa, bireyin ve toplumun refahında artışı beraberinde getirir.

Weber, kapitalizmin ruhunun Protestan ahlakı tarafından belirlendiğini öne sürmüştür. Rol modelini Benjamin Franklin’de bulmuştur. Weber’in Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu adlı kitabı boyunca Franklin’in şu sözlerini temel almaktadır: “Eğer yarım günümüzü tembellikle geçirirsek, sadece harcadığımız parayı değil, kazandığımız parayı da kaybetmiş oluruz” ve ayrıca: “... ve çalışmaya adanmak bir erdemdir, çünkü çalışmak ve kazanmak tam da Tanrı’nın bizden beklediği şeydir. Sermayenin döllenmesi Tanrı’yı hoşnut eden bir eylemdir ve böyle bir kazanımda utanılacak bir şey yoktur, çünkü çalışarak Tanrı’ya bir kurban sunarız”. Weber ayrıca kazanımın hiçbir şekilde bir amaç değil, planlama, çalışma ve özverinin bir sonucu, bir yan etkisi olduğunu vurgulamaktadır. Weber, Protestan etiği için iki temel tez ortaya koymuştur:

1. Kişi kendini mümkün olan en yüksek bağlılıkla seküler görevlerine adanmalıdır.
2. Savurganlık günah, tembellik ise Tanrı’ya hakaret olarak kabul edilir.

Protestan etiğinin temel değeri çalışmadır. Weber, Almanca ‘Beruf’ (‘meslek’, ‘çağrı’) kelimesini kullanmıştır. Tanrı insanı hizmet etmeye, daha doğrusu çalışması yoluyla topluma yaratıcı bir katkıda bulunmaya çağırmıştır. Çok çalışmanın yanı sıra, temel ilke aynı zamanda alçakgönüllülük, tasarruf ve sosyal sorumluluk haline gelmektedir. Böyle bir uygulama, daha sonra başka yatırımlar için kullanılacak olan sermaye birikimine yol açmaktadır. Weber sunumunun başında, Alman şehirlerinin bu tür sosyolojik araştırmalar için neden verimli bir zemin olduğunu açıklamaktadır. Şöyle ki, Katolik nüfusun daha yoğun olduğu diğer yerlere kıyasla Alman köylerinde ve şehirlerinde daha fazla Protestan yaşamaktadır. Kapitalizmin ortaya çıkması için elverişli bir iklim yaratabilecek koşulları analiz eden Weber, mezhepsel aidiyet ile bir yerin ekonomik gelişimi arasında yüksek bir korelasyon kurmuştur.

Tüm bunların önemli bir belirleyicisi, Protestan çalışma etiği içerisinde zenginlikle olan ilişkiye özel bir önem verilmesidir. “Servetinden kişisel olarak hiçbir şey almaz - görevini iyi bir şekilde yerine getirdiğine dair mantıksız bir duygu dışında” (Weber, 1968, s. 41). Her ne kadar zenginlik iş ve yaşam ilişkisinin bir sonucu ve bir bakıma dürüst ve özverili çalışmanın (Yasalara uygun olarak) ödülü olarak Tanrı’nın bir lütfu haline gelmiş olsa da Protestanlar için aynı zenginlikten zevk almaktan vazgeçmek önemlidir. Para bir zevk ve tüketim tutkusu nesnesi değil, bir sermaye birikimi ve yatırım aracıdır. Sosyal sorumluluk ve yatırım yerine paraya put muamelesi yapılmadıkça, kişi paraya bağımlı hale gelmedikçe ve para Tanrı’dan ve yaşamın diğer temel değerlerinden daha önemli hale gelmedikçe, bu kendi başına bir günah olmaktan çıkar. Herhangi bir yasadışı yolla para kazanmak da günah sayılır.

Protestanlar, Tanrı'nın çağrısını gerçekleştirmek için her şeylerini ortaya koymuştur; Katolik komşuları bunu “Auri sacra fames” (Lanetlenmiş Altın Hırsı) olarak nitelendirmiş ve bu durum, Avrupa’da yayılan yeni “kapitalizm ruhunun” tanınmasının bir işareti haline gelmiştir.

(Weber, 1968, s. 9).

Protestanlık içerisindeki çeşitli mezheplere aidiyet, ayrıcalıklı toplumsal sınıflara mensubiyetle de ilişkilidir. Bu bağlamda Weber, eserinin başında, ayrıcalıklı toplumsal sınıflarda protestanların, katoliklerin ve yahudilerin ne oranda temsil edildiğini şematik olarak göstermektedir. Bu dinî topluluklara mensup bireylerin yüzdesel temsili, eğitimden başlayarak hayatın tüm alanlarında kendisini göstermektedir. Bu durumu desteklemek amacıyla Weber şu verileri sunar: Gymnasium, Realgymnasium, yüksek düzeydeki realschule’ler, daha üst dereceli okullar ve yüksek yurttaş okulları gibi farklı okul türlerinde, her bir okul tipi ayrı ayrı ele alındığında, Protestan öğrencilerin oranı gymnasiumlarda %43 ile %69 arasında değişmekteydi. Buna karşılık, Katolik öğrencilerin oranı realgymnasiumlarda %31 ile %46 arasında iken, Yahudi öğrencilerin oranı real düzeydeki yüksek okullarda %7’den başlayarak real okullarda %11’e kadar çıkmaktaydı. Bu dinî grupların ortalama yüzdesel dağılımı ise şu şekilde sıralanabilir: Protestanlar %48, Katolikler %42 ve Yahudiler %10. (Weber, 1968, s. 9).

Sonuç

Sunulan tüm verilerin bize Protestanlar arasında çalışmaya yönelik tutum ve çalışmanın dinî anlamı hakkında oldukça net bir resim verdiği sonucuna varabiliriz. Weber, Katoliklerin tıpkı Yahudiler gibi yetiştirilme tarzları ve dinî öğretileri nedeniyle ticarete daha yatkın olduklarını, Protestanların ise “tarihsel olarak edindikleri ortalama olarak daha iyi maddi donanımlarının bir sonucu olarak [...] modern ekonomide yönetici pozisyonlarında sermaye sahibi olmaya” (Weber, 1968, s. 9) daha yatkın olduklarını vurgulamaktadır.

Weber, Protestanlığın hakim din olduğu ülkelerin ekonomik başarısının sırrının ne olduğunu ortaya koymaktadır. Her ne kadar ülkede genel huzuru sağlamak gibi oldukça basit nedenlerle bu konu “yüksek sesle” konuşulmasa da pratik hayatta her dinî grup (bizim için Protestanlık her şeyden önemlidir) dinî yaşam ilkelerini hayatın her alanında tam anlamıyla uygulamaktadır. Bunun en iyi örneği Protestanlığın bir din olarak tüm ritüellerini azamî tevazu ve dar aile çevrelerine kapalılıkla asgariye indirmiş olması, öte yandan dindarlıklarının kendilerini işlerine adanmaları ve inançlarının emrettiklerini yerine getirmelerinde kendini göstermesidir.

Nihayetinde Weber, modern dünyada Protestan etiği ile kapitalizm arasındaki bağlantının ihmal edildiğini ve hatta büyük ölçüde unutulduğunu, çünkü insanların belki kasıtlı olarak belki de yanlışlıkla, en azından Protestan öğretisi bağlamında çok önemli olan şeyi, yani emeğin ve

zenginliğin meyvelerinden yararlanmanın yasaklanmasını ihmal ettiklerini ve unuttuklarını söyleyerek gerçeği ortaya koymaktadır.

Weber'in düşüncesi, en zengin Alman eyaletleri ile nüfusun dinî kompozisyonu arasındaki mevcut ilişki tarafından bir şekilde doğrulanmaktadır. Eyaletlere göre ortalama GSYİH (Gehälter nach Bundesländern, 2015) ile nüfusun dinî yapısını (Religionszugehörigkeit, 2015) karşılaştırsak, aşağıdaki sıralamayı elde ederiz: Saksonya-Anhalt eyaleti, %4 Katolik, %14 Protestan ve %81 kadar ateist ya da diğer küçük dinî gruplara mensup kişiyle en düşük GSYİH'ye sahip eyalettir. Bu eyalette kişi başına düşen ortalama yıllık gelir 38.309 Euro'dur. Berlin 43.353 avroluk GSYİH ile 11. sırada yer almaktadır (%9 Katolik, %19 Protestan, %8 Müslüman, %63 diğer). Baden-Württemberg kişi başına 54.456 Avro ile 3. sırada yer almaktadır; dinî kompozisyon şöyledir: %37 Katolik, %33 Protestan, %6 Müslüman, %24 diğer. Yıllık 54.590 Avro ile Katolik nüfusun çoğunlukta olduğu (%55) ve Protestan nüfusun sadece %21 olduğu Bavyera ikinci sırada yer almaktadır. Almanya'nın en zengin eyaleti Hessen'dir (55.509 Avro). Bu eyalet, Weber'in Protestan çalışma ahlakının çok başarılı olduğu yönündeki teorisini tam olarak doğrulayan tek eyalettir. Hessen'de yaşayanların %40'ı Protestan, %25'i Katolik ve %29'u diğer dinlere mensuptur.

Bu mevcut durumun nedenlerini bulmak ve açıklamak zordur. Protestan çalışma ahlakı anlayışının sadece Almanya'da değil tüm dünyada kapitalizmin gelişimini büyük ölçüde etkilediği yadsınamaz. Ancak Weber'in de belirttiği gibi, dine ve belirli dinî ilkelere göre yaşamaya yönelik tutumlar yıldan yıla, nesilden nesile değişmektedir, bu nedenle dinî ilkelere yönelik anlayışın son 100 yılda değişmiş olması şaşırtıcı değildir.

Kaynaklar

- “Politički katolicizam”, (2016, Mart 1). *Wikipedia* içinde.
https://hr.wikipedia.org/wiki/Politi%C4%8Dki_katolicizam#Katoli.C4.8Dki_pokreti_u_20._stolje.C4.87u
- 500 godina kalvinizma — kako je taj pokret utjecao na svijet?. (2010). *Internetska biblioteka watchtower*.
<https://wol.jw.org/hr/wol/d/r19/lp-c/2010647>
- Bundesamt für Statistik. (2016, Ağustos 26). *Sprachen, Religionen – Daten, Indikatoren*.
<http://www.bfs.admin.ch/bfs/portal/de/index/themen/01/05/blank/key/religionen.html>
- Conway, M. (1997). *Catholic politics in Europe, 1918-1945*, Routledge.
- Gehälter nach Bundesländern - Hier verdienen Sie am meisten. (2015, Mart 15). *Finanzen*.
<https://www.finanzen.net/nachricht/private-finanzen/gehaltsreport-2015-gehaelter-nach-bundeslaendern-hier-verdienen-sie-am-meisten-4209621>
- Jambrek, S. (1999). *Hrvatski protestantski pokret XVI. i XVII. stoljeća*, Matica Hrvatska.
- Jukić, J. (1995). Kršćanstvo i liberalizam. *Društvena istraživanja*, 4 (6 (20)), 885-910.
- Kaiser, W., & Wahnout, H. (Eds.). (2004). *Political Catholicism in Europe 1918–45. vol I*, Routledge.
- Kalvinizam. (2016, Haziran 1). *Reformacija*. <https://reformacija.net/2010/02/11/kalvinizam/>.
- King James Bible. (2007). King James Bible Online. <https://www.kingjamesbibleonline.org/> (Orijinal çalışma 1611'de yayınlandı).
- Koja je razlika između katolika i protestanata?. (2016, Mart 2). *Gotquestions*.
<https://www.gotquestions.org/Hrvatski/razlike-katolici-protestanti.html>

- Matijević, Z. (ed.) (2002). Hrvatski katolički pokret - Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa održanog u Zagrebu i Krku od 29. do 31. ožujka 2001. g., Kršćanska sadašnjost, Zagreb.
- McGrath, A. E. (2007). *Uvod u kršćansku teologiju*. Teološki fakultet, Matija Vlačić Ilirik.
- Religionszugehörigkeit der Deutschen nach Bundesländern im Jahr 2011. (2015, Mayıs 18). *Statista*. <https://de.statista.com/statistik/daten/studie/201622/umfrage/religionszugehoerigkeit-der-deutschen-nach-bundeslaendern/>
- Weber, M. (1968). *Protestantska etika i dub kapitalizma*. Veselin Masleša.

Çevirmenin İlavesi: Metinde Açılımı Verilmeyen Ayetler:**

Yuhanna 14, 26: Ama Baha'nın benim adımla göndereceği Tesellici, ki Kutsal Ruh'tur, size tüm şeyleri öğretecek ve size tüm şeyleri, her ne söyledimse, hatırlatacaktır. [26]

Efesliler 2, 8-10: Çünkü iman aracılığıyla inayetle kurtuldunuz ve bu sizden değil, ama Allah'ın armağanıdır. [8] Hiçbir adam övünmesin diye, işlerden değildir. [9] Çünkü biz onun eseriyiz, Mesih İsa'da, onlarda yürüyelim diye, Allah'ın önce hazırladığı iyi işlere yaratıldık. [10]

Titus 3, 3-7: Çünkü bir vakitler biz de akılsız, söz dinlemez, aldanan kimselerdik, türlü türlü tutkulara ve zevklere kulluk ederdik, kötülük ve kıskançlıkta ömür sürerdik, nefret edilendik ve birbirimizden nefret ederdik. [3] Ama Kurtarıcımız Allah'ın lütfu ve insana olan sevgisi göründükten sonra. [4] Bizi, yaptığımız doğruluk işlerinden dolayı değil, ama merhametine göre, yeniden doğuş yıkamasıyla. [5] Ve Kurtarıcımız İsa Mesih aracılığıyla üzerimize bol bol döktüğü Kutsal Ruh'un yeniletmesiyle kurtardı. [6] Öyle ki, onun inayetiyle aklanarak sonsuz yaşamın umuduna göre mirasçılar olalım. [7]

Korintliler 5, 6-10: Övünmeniz iyi değildir. Az mayanın tüm hamuru mayaladığını bilmez misiniz? [6] Bu nedenle eski mayayı silkip atın ki yeni bir hamur olasınız, mayasız olduğunuz gibi. Çünkü Fışımız olan Mesih de bizim için kurban edilmiştir. [7] Bunun için eski mayayla, ya da kin ve şer mayasıyla değil, ama içtenliğin ve gerçeğin mayasız ekmeğiyle bayram edelim. [8] Bir mektupta size fuhuş yapanlarla karışmamanızı yazdım. [9] Yine tamamen, bu dünyanın fuhuş yapanlarıyla ya açgözlülerle ya gasıplarla ya da putperestlerle değil; çünkü öyle olsa, bu dünyadan çıkmanız gerekirdi. [10]

Filipililer 1, 23: Çünkü ikisinden sıkılıyorum; ayrılıp Mesih'le birlikte bulunmak arzusundayım, bu çok daha iyidir. [23]

Romalılar 3, 25: Allah'ın katlanışı üzere daha önce işlenmiş günahları bağışlamakla doğruluğunu göstermek için Allah onu, kanına olan imanla, bağışlamalık olarak sundu. [25]

İbraniler 2, 17: Bunun için her yönden kardeşlerine benzemesi gerekti, öyle ki, Allah'a ait olan şeylerde merhametli ve sadık büyük kâhin olup halkın günahları için barışmalık sunsun. [17]

** İlgili ayetler, King James Bible (2007)'dan alıntılanmıştır.

Yuhanna 2, 2: Ve kendisi günahlarımız için ve yalnız bizim günahlarımız için değil, ama tüm dünyanın günahları için de bağışlamalıdır. [2]

I. Yuhanna 4, 10: Sevgi bundadır, Allah'ı biz sevmiş değildik, ama o bizi sevdi ve Oğlu'nu günahlarımız için bağışlamak olmak üzere gönderdi. [10]